

Зміст

	<i>Передмова</i>	7
	Від непорозуміння до співпраці: Україна і Крим 1917 року	10
	ЧАСТИНА ПЕРША	
	АКТОРИ ТА СЦЕНА: СКОРОПАДСЬКИЙ, СУЛЬКЕВИЧ, КРИМСЬКИЙ ПІВОСТРІВ	
<i>Розділ I.</i>	Два генерали: Сулькевич і Скоропадський (1865/1873 – березень 1918 р.)	45
<i>Розділ II.</i>	Кривавий Крим: від червоного терору до «Республіки Тавриди» (січень-квітень 1918 р.)	68
<i>Розділ III.</i>	Забута перемога: Кримська операція Петра Болбочана (квітень-травень 1918 р.)	89
	ЧАСТИНА ДРУГА	
	На роздоріжжі 1918 року: візії майбутнього Криму	
<i>Розділ IV.</i>	Валіза без ручки: німецька окупація Криму та його міжнародно-політичний статус (травень)	115
<i>Розділ V.</i>	«...Якийсь тулуб без ніг»: чи можлива Україна без Криму? (травень-червень)	123

<i>Розділ VI.</i>	КРИМСЬКИЙ КРАЙ чи КРИМСЬКИЙ ХАНАТ: ІДЕЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПІВОСТРОВА (ТРАВЕНЬ-ЛИПЕНЬ)	151
<i>Розділ VII.</i>	«ЧОРНОМОРСЬКИЙ ФАТЕРЛЯНД»: КРИМ ЯК МАЙБУТНЯ НІМЕЦЬКА КОЛОНІЯ? (ТРАВЕНЬ-СЕРПЕНЬ)	177
<i>Розділ VIII.</i>	«...МАЄ ВХОДИТИ ДО СКЛАДУ РОСІЇ»: РАДЯНСЬКІ ПРЕТЕНЗІЇ НА КРИМ (ТРАВЕНЬ-ЛИСТОПАД)	187

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

КРИМСЬКО-УКРАЇНСЬКІ
ВІЙНА І МИР 1918 РОКУ

<i>Розділ IX.</i>	КРИМСЬКО-УКРАЇНСЬКА ХОЛОДНА ВІЙНА: ВИНУВАТЦІ ТА ПЕРЕДУМОВИ	209
<i>Розділ X.</i>	ПЕРЕКОП І АРАБАТ: КРИМСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПРИКОРДОННИЙ КОНФЛІКТ (ЧЕРВЕНЬ-СЕРПЕНЬ)	219
<i>Розділ XI.</i>	БЕЗ ХЛІБА І СОЛІ: УКРАЇНСЬКА БЛОКАДА КРИМУ (ЧЕРВЕНЬ-ВЕРЕСЕНЬ)	229
<i>Розділ XII.</i>	СПРОБА № 5: НЕВДАЛІ НАМАГАННЯ ПОРОЗУМІТИСЯ (ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ)	252
<i>Розділ XIII.</i>	АВТОНОМІЯ чи СУБ'ЄКТ ФЕДЕРАЦІЇ: ІДЕЯ КРИМСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СОЮЗУ (ВЕРЕСЕНЬ-ЖОВТЕНЬ)	271
<i>Розділ XIV.</i>	«ГЕНЕРАЛЬСЬКЕ» ПАДІННЯ (ЛИСТОПАД-ГРУДЕНЬ)	317
<i>Розділ XV.</i>	ЛЕБЕДИНІ ПІСНІ ПРЕМ'ЄРА ТА ГЕТЬМАНА (ГРУДЕНЬ 1918 – 1920/1945)	326
	<i>Післямова</i>	333
	<i>Додаток</i>	338
	<i>Вибрана бібліографія</i>	342

Передмова

Великий був рік і страшний рік по Різдві Христовому 1918-й, від початку революції другий. А ще цей рік був найдивовижнішим в історії кримсько-українських відносин за весь час від угоди Богдана Хмельницького з Іслямом III Гераєм у 1648-му й до остаточного приєднання півострова до материка в 1954-му. Унікальність ця полягала в тому, що ніколи перед тим і ніколи після того не ставалося так, щоб на один рік припадало аж два шанси зробити Крим українським, а разом — щоб обидва шанси змарнували.

Навесні 1918 року Київ завдяки Кримській групі Армії УНР силою підтвердив свої претензії на володіння півостровом — і зупинився заледве за пів кроку до остаточної звитяги. Цьому славному та драматичному епізоду нашої минувшини присвячена моя книжка «Забута перемога. Кримська операція Петра Болбочана 1918 року». Вдруге неймовірна нагода підняти над Сімферополем синьо-жовті прапори трапилася восени того великого і страшного року, коли місцевий уряд Сулеймана Сулькевича скерував до української столиці делегацію для переговорів про об'єднання півострова з материком. Цій, може, й не такій героїчній, але не менш важливій сторінці історії й присвячена книжка, яку ви тримаєте в руках.

У цій праці не йдеться про історію України та Криму в усій повноті їхньої внутрішньої та зовнішньої політики, і тим більше — про 1918 рік загалом. Мета моєї роботи значно скромніша — описати

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

міжнародні суперечки навколо статусу Криму і спроби розв'язати проблему його належності, а також висвітлити перебіг кримсько-українських відносин, які коливалися від безкомпромісної економічної боротьби (навіть зі стріляниною на кордоні) до переговорів про права нового регіону в складі України.

Чий Крим зараз і кому він має належати в майбутньому: Україні, Росії чи, може, Туреччині? Яким має бути статус півострова: незалежна держава, член союзу чи суб'єкт федерації, автономія чи регіон під іноземним протекторатом? Кому має належати право управління Кримом — етнічній більшості чи корінним народам? Як Україні поводитися із півостровом — дати йому якнайширші повноваження чи запровадити пряме управління з Києва, умовляти кримчан добрим словом чи запровадити безжальну економічну блокаду? Всі ці питання увійшли до порядку денного не 2014 року після російської анексії Криму, вони постали перед Україною ще сто років тому. Тепер, коли всім зрозуміло, що після повернення півострова під повний український контроль його статус треба переглянути, порушені в книжці питання набувають особливої актуальності.

Кремлівська анексія спричинила вибухове зростання популярності історичних міфів, покликаних довести «історичні права» Росії на Крим, а разом — і заперечити подібні права України (див. мою книжку «250 років фальші. Російські міфи історії Криму»). Одне з чільних місць у цьому калейдоскопі брехні та пересмикувань посідає міф про те, що до 1954 року Україна до Криму не мала жодного стосунку. Натомість події 1918 року: і військові звитяги Болбочана, і дипломатичні успіхи гетьмана Павла Скоропадського — наочно доводять, що у стосунках Києва із Сімферополем Москва вже тоді була «третім зайвим». Питання лише в тому, чи здобудуть сучасні політики правильні уроки з досвіду столітньої давнини.

* * *

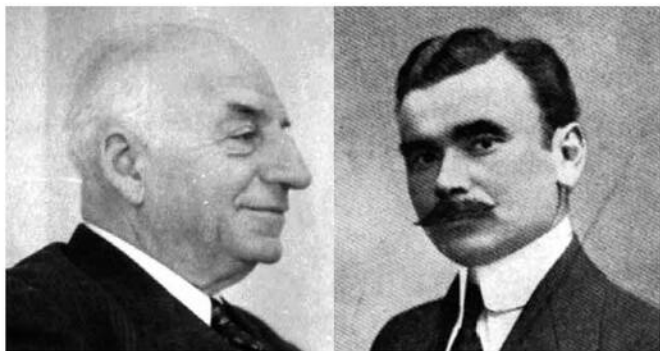
Ідея книжки «Скоропадський і Крим: від протистояння до приєднання» народилася під час написання циклу статей для проєкту «Наша революція» (дякую Геннадієві Єфіменку) на приязних сторінках «Ділової столиці» (дякую Ользі Сантарович) і знайшла роз-

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

виток у відповідному розділі колективної монографії «Українська Держава — жорсткі уроки» (дякую Кирилові Галушку). Але обсяг видань, приурочених до столітнього ювілею другого Гетьманату, не дав змоги вповні розкрити тему кримсько-українських відносин, та й оперативність тоді була важливішою за ґрунтовність. Отож мені знадобилося два роки, аби від окремих розвідок перейти до цілісної картини народження й падіння ідеї кримсько-українського союзу 1918-го, яку я і виношу на ваш суд.

На окрему подяку заслуговує мій колега і товариш Владлен Мараєв, який чимало прислужився дослідженню та популяризації цієї теми.

**Від непорозуміння
до співпраці:
Україна і Крим 1917 року**

Джафер Сейдамет

Номан Челебіджіхан

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

На початку Першої світової війни «кримське питання» ще не стояло на порядку денному. Російська імперія була занадто сильною і надійно утримувала півострів, аби її головні вороги — Німеччина й Туреччина — могли всерйоз сподіватися його захопити. Бойові дії на Чорному морі аж до 1917 року наочно показували: перевагу в маневреності на воді зберігав німецько-турецький флот, але на суходолі домінувала російська армія. Втім, питання Криму час від часу таки спливало в далекосяжних планах ворогуючих сторін.

У Німеччині низка політичних сил, таких як Пангерманський союз, наполягали не просто на військовому розгромі Російської імперії та перенесенні її кордонів далеко на схід, а й на активній колонізації українських земель. Один із найбільших німецьких промисловців, сталеливарний магнат Август Тіссен вимагав розширення сфери впливу Берліна аж до Криму і Кавказу, щоб мати можливість сухопутним шляхом дістатися до Малої Азії та Персії через Приазов'я.

Ситуація різко змінилася після початку в 1917 році революції в Росії та на її національних околицях: зокрема в Україні та в Криму. Становище кримських татар у Російській імперії було ще гіршим, ніж українців: до спільного національного та соціального безправ'я додавався відвертий релігійний тиск. У результаті колоніальних дій імперської влади частка кримських татар на півострові скоротилася з понад 95% у 1783-му до 29% у 1917-му. Втім, завдяки подвижницькій роботі титана кримськотатарського національного відродження Ісмаїла Гаспринського, який довгі роки видавав найстаршу у світі мусульманську газету «Терджіман — Перекладач» і розробив нову систему шкільної освіти, кримські татари стали на шлях творення модерної нації.

Під час та після революції 1905 року в суспільному русі кримців оформилися дві течії: поміркованіша «соціалістична» та радикальніша «младотатарська», а пізніше з'явилися й інші. Після утворення в Росії Державної Думи кримських татар у ній репрезентували Решид Медієв (II скликання, кадет) та Ісмаїл Муфтії-заде (III скликання, октябрист).

Розділ V

**«...Якийсь тулуб без ніг»:
чи можлива Україна без Криму?
(травень-червень)**

Дмитро Дорошенко

Альфонс Мумм фон Шварценштайн

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >»»